

УДК 347.453

А.П. СЕМЕНОВА, Харківський національний університет внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ ДОГОВОРУ ПРОКАТУ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ ТА ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ

Ключові слова: договір прокату, договір перевезення, транспортні засоби, екіпаж, наймач, наймодавець

Договір прокату транспортного засобу з екіпажем – це специфічний різновид договору прокату транспортного засобу як договору про передачу майна в тимчасове володіння та користування. Особливою рисою договору прокату транспортного засобу з екіпажем є те, що наймач виступає тільки користувачем транспортного засобу, а правомочність володіння належить власнику транспортного засобу в особі екіпажу, який перебуває з власником у трудових відносинах. Цей факт, у свою чергу, являється підставою для ствердження того, що відповідальність за договором прокату транспортного засобу з екіпажем у випадку пошкодження транспортного засобу або завдання шкоди іншій особі належить наймодавцю в повному обсязі. Це також підтверджується ч.2 ст.805 Цивільного кодексу України, в якій зазначається право екіпажу відмовитися від виконання розпоряджень наймача, якщо вони можуть бути небезпечними для транспортного засобу чи інших осіб.

Метою публікації є виявлення кола суб'єктів з числа юридичних осіб, які надають послуги перевезення і можуть, у свою чергу, виступати наймодавцями за договором про передачу транспортного засобу у володіння та користування для задоволення побутових потреб громадян. А також, визначення відмінних рис між зазначеними договорами, що має істотне значення для фізичних осіб як учасників цивільних правовідносин.

На сучасному етапі в юридичній науці відносини з приводу перевезення пасажирів тра-

нспортними засобами, на наш погляд, повинні бути розмежовані відповідно до їх правової природи. А саме, договір прокату транспортного засобу з екіпажем необхідно відрізнити від договору перевезення. Це питання досліджувалось російськими вченими Є.В. Вавілінін [1], М.І. Брагинським та В.В. Вітрянським [2] шляхом розгляду договору найму (оренди) транспортного засобу з екіпажем. В українській цивілістичній науці це питання в певній мірі розкрито в роботі Е.В. Вакулович [3].

Договір прокату автомобільного транспорту з екіпажем має похідні риси з договором перевезення пасажирів та багажу, а договори прокату залізничного, водяного та повітряного транспортних засобів з екіпажем – з договором перевезення транспортом загального користування. Розглянемо їх більш детально.

Договір перевезення транспортом загального користування – це перевезення, що здійснюється юридичною особою і вважається перевезенням транспортом загального користування, якщо із закону, інших нормативно-правових актів або ліцензії, виданої цій організації, випливає, що вона має повноваження здійснювати перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти за зверненням будь-якої особи (ст.915 ЦК України).

Відповідно до Закону України «Про залізничний транспорт», юридичною особою, що надає послугу перевезення, є залізниця – статутне територіально-галузеве об'єднання, до складу якого входять підприємства, установи та організації залізничного транспорту і яке, при централізованому управлінні, здійснює перевезення пасажирів та вантажів у визначеному регіоні транспортної мережі. У даному випадку залізниця виступає володільцем залізничних транспортних засобів, які належать до загальнодержавної власності. Враховуючи те, що закон передбачає передачу залізничного майна в оренду, можна зробити висновок, що стороною, яка передає залізничний транспортний засіб у тимчасове користування за договором прокату залізничного транспортного засобу з екіпажем, виступає залізниця.

Відповідно до чинного законодавства, екіпаж залізничного транспорту, це працівники залізничного транспорту. Постанова Кабінету Міністрів від 15.07.1997 р. № 764 «Про затвердження переліку категорій та посад працівників залізничного транспорту, які працюють за контрактною формою трудового договору» містить перелік посад, який визначає наступний склад екіпажу: це провідник пасажирського вагона та буфетник.

Відповідно до ч.8 ст.1 Повітряного кодексу України, авіаційний перевізник (авіаперевізник) – це суб'єкт господарювання, що надає послуги з перевезення пасажирів, вантажу, пошти повітряним транспортом. Тому у договорі прокату авіаційного транспортного засобу з екіпажем на стороні наймодавця може бути юридична особа – авіаперевізник.

До складу екіпажу повітряного транспортного засобу входять пілот повітряного судна, диспетчер управління повітряним рухом (диспетчер служби руху), персонал з технічного обслуговування повітряних суден, члени випробувального екіпажу, член екіпажу пасажирського салону (бортпровідник), диспетчер із забезпечення польотів.

Кодекс торгівельного мореплавства України ототожнює поняття «перевізника» і «судновласника». Це юридична або фізична особа, яка експлуатує судно від свого імені, незалежно від того, чи є вона власником судна, чи використовує на інших законних підставах. Але перевізником чи наймачем можуть бути тільки юридичні особи, тому суб'єктом, що передає право користування за договором прокату водяного транспортного засобу є юридична особа – експлуататор судна (ч.1 ст.20 Кодексу торгівельного мореплавства України).

До екіпажу судна входять капітан, помічники капітана, суднові механіки, електромеханіки, радіоспеціалісти, судновий лікар, боцман. До командного складу судновласник може віднести інших судових спеціалістів. Суднова команда складається з осіб, які виконують службові обов'язки на судні та не належать до командного складу судна. Ст.50

Кодексу торгівельного мореплавства України містить також поняття мінімального складу екіпажу, при якому допускається вихід судна в море, встановлюється центральним органом виконавчої влади в галузі транспорту (центральним органом виконавчої влади в галузі рибного господарства) залежно від типу, району плавання, призначення судна та відповідно до чинного законодавства України.

Закон України «Про автомобільний транспорт» зазначає, що автомобільний перевізник – це фізична або юридична особа, яка здійснює на комерційній основі чи за власний кошт перевезення пасажирів чи (та) вантажів транспортними засобами. В даному випадку, фізична особа – це суб'єкт підприємницької діяльності. Законодавець називає їх перевізниками.

Екіпаж автомобільного транспорту залежить від різновиду автомобільного транспортного засобу. Оскільки законодавець не надає чітко сформульованого поняття екіпажу автомобільного транспортного засобу, то вважаємо за необхідне запропонувати можливий склад екіпажу автомобільного транспорту. Це водій та інші особи, наявність яких викликана необхідністю бути присутніми на автомобільному транспортному засобі в залежності від його виду або цілі використання чи з будь-яких інших причин.

Отже, суб'єкти господарювання, які надають послуги щодо перевезення на професійній основі, можуть передавати транспортні засоби у тимчасове володіння та користування за договором прокату транспортного засобу з екіпажем, якщо це не суперечить їх установчим документам. Але стороною по договору прокату транспортного засобу з екіпажем, яка надає у тимчасове користування транспортний засіб з екіпажем може бути не тільки суб'єкт господарювання, який надає послуги перевезення, але й кожна юридична особа, яка має за ціль отримання прибутку шляхом передання рухомого майна у володіння та користування.

Оскільки ми розкрили питання щодо категорій суб'єктів, які можуть виступати на боці

однієї сторони (наймодавця) за договором прокату транспортного засобу з екіпажем, слід зазначити, що кожний вид договорів передбачає сторони, які мають відмінні назви, що прямо вказують на угоду, яку вони уклали. Так, наприклад покупець і продавець у договорі купівлі-продажу, підрядник та замовник у договорі підряду та інші. Тому вважаємо, що договір прокату транспортного засобу теж може іменуватись спеціальною назвою. Оскільки договір прокату – це різновид договору найму (оренди), то на загальних умовах, сторони прийнято іменувати – наймодавець та наймач.

На нашу думку, слід звернути увагу на те, що під перевезенням транспортними засобами загального користування законодавець зазначає послугу з перевезення пасажирів чи вантажів, зокрема, перевезення пасажирів чи вантажів транспортними засобами на договірних умовах із замовником послуги за плату, при цьому чинне законодавство визначає фізичних осіб та речі (вантаж) в якості предмету договору перевезення. Але, оскільки фізичних осіб не можливо порівнювати з речами, можна зазначити, що за договором перевезення вони є особами, які задовольняють свою потребу тільки як пасажир (сторони договору). А за договором прокату транспортного засобу наймач має право користуватися транспортним засобом для задоволення своїх побутових потреб, залежно від виду транспортного засобу з екіпажем, який він обрав за договором і виступає у ньому у якості сторони, що надає йому право використовувати транспортний засіб на власний розсуд.

Таким чином, наймодавцем по договору прокату транспортного засобу можуть виступати: залізниця, авіаперевізник, експлуататор судна, перевізник, та інші юридичні особи, до виду господарської діяльності яких віднесена діяльність по передачі у тимчасове володіння та користування транспортних засобів.

Крім того, вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 29.12.2010 р. № 1258 «Про затвердження переліку платних

побутових послуг, на провадження діяльності з надання яких придбавається торговий патент» прокат входить до переліку послуг. М.О. Барінов зазначає, що з економічної точки зору, що побутовий прокат як послуга відноситься до сфери побутового обслуговування [4, с.18]. А от Е.Л. Плоом розглядає договір прокату легкових автомобілів, як одну з форм побутового обслуговування населення [5, с.10]. З урахуванням вищезазначеного можна зробити висновок, що треба відрізнити договори про надання послуг, до яких належить договір перевезення, та договори про передавання майна у тимчасове володіння та користування, які застосовуються у сфері побутового обслуговування.

Таким чином, розглядувані договори мають як спільні риси, зокрема – це публічність, оплатність, строковість, так і відмінності, які дозволяють виділити договір прокату транспортного засобу з екіпажем в якості окремого договору, який відрізняється від договору перевезення. Враховуючи вищевикладене, можна виділити низку відмінних рис цих договорів, а саме:

– договір перевезення – це договір про надання послуг, за умовами якого перевізник встановлює правила для контрагента за договором (відправника, отримувача), а договір прокату транспортного засобу з екіпажем – це договір про передачу права користування майном для задоволення побутових потреб наймача, в якому характер та режим використання транспортного засобу визначається безпосередньо наймачем;

– наймачем певного транспортного засобу за договором прокату транспортного засобу з екіпажем може виступати тільки одна фізична особа, а договір перевезення може бути укладений з декількома замовниками;

– договір прокату транспортного засобу з екіпажем розрахований на переміщення тільки фізичних осіб, а за договором перевезення окрім пасажирів можливе транспортування ще й багажу, вантажу та інших об'єктів. Крім того, якщо фізична особа уклала договір перевезення, вона оплачує не тільки своє місце

в транспортному засобі, а ще й провезення багажу, враховуючи те, що для кожного виду перевезень існують обмеження щодо багажу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вавилин Е. В. Осуществление прав и исполнение обязанностей по договору аренды транспортных средств / Е. В. Вавилин. – Москва : Изд-во Волтерс Клувер, 2009. – 128 с.
2. Договорное право. Договоры о передаче имущества / Брагинский М. И., Витрянс-

кий В. В. – М. : Изд-во Статус, 2000. – Кн. 2. – 800 с.

3. Договір найму транспортних засобів / Е. В. Вакулович. – Х. : Вид-во Харківськ. нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 163 с.

4. Договор бытового проката / Н. А. Баринов. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1980. – 150 с.

5. Плоом Э. Л. Договор бытового проката по советскому гражданскому праву : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / Плоом Э. Л. – Тарту, 1965. – 13 с.

Семенова А. П. Співвідношення договору прокату транспортного засобу та договору перевезення / А. П. Семенова // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 567–570 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_93.pdf

Наведені загальні та відмінні риси договору прокату транспортного засобу з екіпажем, як договору про передачу майна у тимчасове володіння та користування та договору перевезення, як договору про надання послуг. Надана класифікація суб'єктів цивільно-правових відносин, які можуть бути наймодавцями за договором прокату транспортного засобу з екіпажем та запропонована нова термінологія щодо сторін у договорі прокату транспортного засобу.

***

Семенова А.П. Соотношение договора проката транспортного средства и договора перевозки

Определены общие и отличительные черты договора проката транспортного средства с экипажем, как договора о передаче имущества во временное владение и пользование и договора перевозки, как договора о предоставлении услуг. Дана классификация субъектов гражданско-правовых отношений, которые могут быть нанимателями по договору проката транспортного средства с экипажем.

***

Semenova A.P. Value for Contract Hires Vehicle and the Contract of Carriage

The common and distinctive features of the contract hire vehicle with the crew, as the agreement transfer of property for temporary possession and use, and the contract of carriage, as the contract for services. And also, a classification subjects of civil law relationships, which may be employers for hiring a vehicle with a crew.